

NGUYEN HUY THIEP

A tábornok nyugdíjba megy

I.

E sorokat papírra vetve jó néhány barátomban olyan különös érzéseket élesztettem újra, melyeket régen betemetett már az idő, ráadásul apám sírjának nyugalomát is megzavartam. Mégsem tehettem mást, és kérem az olvasót, hogy a bennem kavargó, mindennél erősebb érzések kedvéért nézze el stílusom fogyatékoságait. Hadd mondjam el, elsősorban az a cél lebeg szemem előtt, hogy méltó emléket állítsak apámnak.

Apámat Thuannak hívták. Ő volt a Nguyen család elsőszülött fia. Rendkívül népes család volt a miénk, a faluban egyedül a Vu familia büszkélkedhetett nálunk több fiúgyermekkel. Apai nagyapám klasszikus kínai tanulmányai elvégzése után falusi tanítóként dolgozott. Két felesége volt. Az első néhány nappal apám születése után meghalt, ezért nagyapának újra kellett nőszülnie. Másodszorra egy kelmefestőnőt vett el. Őt sem ismerem. Csak annyit hallottam róla, hogy átkozottul rossztermészetű néember volt. Ilyen mostohaanya mellett apámnak már zsenge korában számtalan kellemetlenséget kellett kiállnia. Nem csoda, ha tizenkét évesen elmenekült hazulról. Berukkolt a Néphadseregbe, és attól fogva a lehető legritkábban látták otthon.

19.. táján hazatért falujába, és megnősült. Holmi szerelmi házasság itt nyilván szóba se jöhetett. Tíz napi eltávozás, megannyi fontos elintéznivaló... A szerelemhez sok más egyéb mellett idő is szükségeltetik.

Ahogy cseperedtem, soha semmit nem tudtam apámról. Gyanítottam, hogy anyám se sokkal jobban érti őt, mint én magam. Apám élete másból sem állt, mint hadseregből és katonaságból.

Később aztán munkába álltam. Megnősültem, gyermekeim születtek. Anyám lassan megöregedett. Apámnak még mindig se híre, se hamva. Időnként váratlanul betoppant hozzánk, de látogatásait rövidre szabta. A tőle kapott levelek mindig szűkszavúak voltak, mégis kiéreztem belőlük aggódó szeretetét.

Egyetlen fiú vagyok, és mindent neki köszönhetek. Az ő érdemei révén tanulhattam és utazhattam külföldre. Családunk anyagi biztonságáról is ő gondoskodott. Házam ott áll az egykori faluban, mely ma már Hanoi külvárosa. Nyolc évvel azelőtt épült, hogy apám nyugdíjba ment volna. Nagyon szép villa volt, bár persze akadt vele néhány probléma is. Híres építész tervezte, apám egyik barátja. Az illető ezredesi rangban szolgált, többnyire katonai táborokat rajzolt. Aztán apám hetven évesen nyugdíjba ment. Dandártábornokként szerelt le.

Volt időm barátkozni a gondolattal, mégis vegyes érzelmekkel néztem apám nyugdíjaztatása elé. Minthogy anyám nem volt már öntudatánál (hat évvel idősebb volt apámnál), jószérivel engem fűzött bármi néven nevezhető lelki kapcsolat a közelgő eseményhez. Gyermekeim még kicsik voltak. Feleségem alig-alig ismerte apámat, hiszen mikor összeházasodtunk, jó ideje nem érkeztek hírek felőle. Dúlt a háború akkoriban. Mindamelletts családunkban apám mindig is a makulátlan becület és büszkeség mintaképe maradt. Mind a falu, mind a család a legteljesebb tisztelettel és csodálattal övezte nevét.

Apám igencsak sommás csomaggal érkezett. Majd kicsattant az egészségtől.

– Ami fontos tennivalóm volt az életben, már mind megtettem – jelentette ki.

– Úgy bizony – feleltem.

Nevetett. Lelkesedése átterjedt az egész családra, két hónapig valóságos elragadtatásban éltünk mindannyian. Megesett, hogy éjfélkor vacsoráztunk. A ház csak úgy zsongott a vendégektől. Feleségem kijelentette:

– Ez nem mehet így tovább!

Elrendeltem, hogy vágjanak disznót, és készítsenek nagy vacsorát, melyre minden barátunk és rokonunk hivatalos lesz, így osztozhatnak örömeinkben. A mi falunk, bár egybenőtt a várossal, megőrizte egyes paraszti jellegzetességeit.

Egy hónappal később különböztünk össze apámmal először, bizonyos családi ügyek kapcsán.

II.

Mielőtt történetemet folytatnám, engedjék meg, hogy pár szót szóljak a saját családomról is.

Harminchét éves voltam akkoriban. Foglalkozásomra nézve mérnök. A Fizikai Kutatóintézetben dolgoztam. Thuy, a feleségem orvos lévén a szülészeten dolgozott. Nagyobbik lányom tizennégy, a kisebbik tizenkét éves volt. Anyám elméje egyre jobban összezavarodott. Naphosszat ült ugyanabban a székben.

Családunkhoz tartozott Co úr és szintén kissé zavart elméjű lánya is.

Co úr hatvan felé járt. Thanh Hoa vidékéről származott. Feleségem akkor találkozott velük, amikor leégett a házuk. Az égvilágon semmijük sem maradt. Nejem úgy ítélte meg, a család alapvetően jó természetű, és méltó a szánalomra, ezért úgy döntött, befogadjuk őket. Egy melléképületben laktak, és külön életet éltek, ám megélhetésükről feleségem gondoskodott. Nem lévén környékbeliek, élelmiszerjegy sem járt volna nekik.

Co úr roppant kedves és derék embernek bizonyult. Lányával nap mint nap gondozták a kertet, ellátták a

disznókat, a baromfit és a kutyákat. Pásztorokutyákat tenyésztünk ugyanis. Eleinte nem hittem, hogy ezzel valami sokat kereshetünk, ám idővel mégis ez lett legfontosabb bevételi forrásunk. Lai kisasszony félnótás létére igencsak dolgos teremtés volt, és a házimunkákkal is jól boldogult. Feleségem megtanította, hogyan kell elkészíteni a halvesét, a gombaételeket és a csirke ragut.¹ Lai kisasszony azt mondogatta:

– Én ugyan ezt meg nem eszem!

Amúgy is alig evett valamit. Feleségem, két lányom és én sosem végeztünk házimunkát. A mosogatástól a főzésig mindről ők ketten gondoskodtak. Feleségem szigorúan számon tartotta a kiadásokat. Én a magam részéről rengeteget dolgoztam. Abban az időben legfőképp az alkalmazott elektrolízis problémaköre foglalkoztatott.

Még annyit hadd tegyek hozzá, hogy feleségemmel igen harmonikus kapcsolatban éltünk. Thuy művelt, modern asszony volt. Mindenről független véleményt alkothattunk, társadalmi kérdésekről viszonylag egyszerűen vélekedtünk. Thuy remekül vezette a háztartást, és nevelte gyermekeinket. Ami engem illet, meglehetősen konzervatív, szüklátó körű és ügyefogyott alaknak tartottam magamat.

III.

Visszatérek hát a beszélgetésre, melynek során családi ügyekről tárgyaltunk apámmal.

– Nyugdíjba mentem, most mihez kezdjek? – kérdezte.

– Írd meg az emlékirataidat! – feleltem.

– Azt már nem! – szolt a válasz.

Feleségem közbevetette:

– Próbálkozzhatnál papagáj-tenyésztéssel.

Városon ugyanis sokan tenyésztenek pacsirtát vagy papagájt.

– Minek? Hogy pénzt keressek? – érdeklődött apám.

Feleségem nem felelt.

– Na, majd meglátjuk! – zárta le a vitát apám.

Mindnyájunkat, még Co urat és lányát is megajándékozta négy méter katonai szövettel.

– Ez aztán az egyenlőség! – nevettem.

– Én így szoktam meg – vágott vissza.

– Ha az egész család katonaposztóba öltözik, kész laktanya lesz ez a ház... – tette hozzá a feleségem. Mindenki nevetésben tört ki.

Apám abba a melléképületbe akart beköltözni, ahol anyám élt. Feleségem ezt nem engedte. Apám elszomo-

rodott. Rosszul esett neki, hogy anyám egymagában él és külön eszik tőlünk.

– Anyuka már nincs magánál – magyarázta feleségem. Ezen apám eltűnődött.

Nem értettem, lányaim miért idegenkednek tőle. Idegen nyelvekre, zenére taníttattam őket, így aztán mindig akadt valami elfoglaltságuk. Egy szép napon apám így szolt hozzájuk:

– Nem tudnátok adni valami olvasnivalót?

Mi elnevette magát. Vi megkérdezte:

– Mit szeretnél olvasni?

– Valami könnyedet – felelte apám.

– Olyan nekünk sincs – jelentették ki a lányok.

Előfizettem apámnak a napilapokra, mert nem szerette az irodalmat. Napjainkban az irodalom és a művészet elég nehezen érhető.

Egy nap munkából hazaérve megpillantottam apámat, amint ott téblábol a kutyák ketrecai és a disznólak környékén. Gondterhelt arcot vágott.

– Mi a baj? – kérdeztem.

– Co úr és Lai kisasszony elég lassan haladnak a munkával. Meg aztán nem is jut idejük mindenre. Nem segethetnék nekik?

– Várj, megbeszélem Thuy-vel! – feleltem.

– Apuka tábornok – méltatlankodott a feleségem –, és tábornok marad akkor is, ha nyugdíjas. Ő a parancsnok! Ha a hadsorok közé vegyül, annak teljes felfordulás lesz a vége.

Apám egy szót se szolt. Még így, nyugdíjasan is sokan látogatták, ezen csodálkoztam, és örültem is neki.

– Csak ne örülj nekik annyira! – kommentálta a feleségem. – Mind azért jönnek, hogy szívességet kérjenek. Apuka, te is lehetnél kevésbé engedékeny!

Apám mosolygott.

– Ugyan már, semmiség az egész! Csak egy-két levelet kell írnom. Itt van például ez is: „Kedves N., kedves körletparancsnok barátom... Azért írom neked ezt a levelet, stb. Ötven év óta most esik meg először, hogy immár a harmadik hónap harmadik napját töltöm saját házam födele alatt. Emlékszel, kinn a fronton mennyit álmodoztunk együtt, stb. Emlékszel arra a tanyára az út mentén? Hua kisasszony sütött ott mindenféle süteményt ragacsos, penészes rizslisztből. Csupa lisztes volt a háta, stb. Hadd ragadjam meg az alkalmat, és kérjelek meg, hogy légy segítségére M. nevű ismerősömnek, aki a te csapatodnál szeretne szolgálatot teljesíteni, stb.” Ez talán nincs rendben így?

– Dehogyan nincs, apuka – feleltem.

– Márpedig szerintem cseppet sincs rendben! – csattant fel az asszony.

Apám az állat dörzsölgette.

¹ Ezek a polgári ételek az egyszerű vidéki konyhában ismeretlenek (A ford.).

– Egy kis szívesség nem nagy ügy!

Apám általában a Hadügyminisztérium hivatalos postájának továbbítására szolgáló, 20×30 centiméteres, keménypapírból készült, fejléces borítékba csúsztatta levelét, és így nyújtotta át a protekció-kérőknek, akik aztán személyesen juttatták el a címzetthez. Három hónap múltán azonban borítékkészlete kimerült. Ekkor az iskolai irkák borítóiból maga hajtogatott hasonlókat pontosan ugyanabban a méretben. Egy évvel később már rendes borítékot használt, melynek tucatját öt dongért vette a postán.

Azév júliusában, tehát három hónappal apám visszatérése után tartották Bong nagybátyám fiának esküvőjét.

IV.

Bong úr és apám féltestvérek, csak édesapjuk volt közös. Bong úr fia, Tuan, kocsisként dolgozott, ökrösszekeret hajtott. Apa és fia mindketten rémes figurák voltak, valóságos kétajtós szekrények, ráadásul összevissza beszéltek mindenféle sületlenséget. Tuannak ez már a második házassága. Első felesége elmenekült, nem bírta az állandó verést. Bong a bíróságon azt vallotta, hogy az asszony megszökött egy másik férfival, így aztán engedélyezték a válást. Új felesége a Kim Chi névre hallgatott. Értelmiségi családból származott, óvónőként dolgozott. Mit műveltek, mit nem ezek ketten, elég az hozzá, hogy egyszer csak fülembé jutott a nagy hír: Tuan teherbe ejtette a kicsikét. Csinos nő volt, rögtön az ismert közmondás jutott az ember eszébe: „jázminvirág a bivalytrágyadombon”. Őszintén szólva nem szerettük Bong urat és fiát. Ám sajnos a mi családunk úgy gondolkodik, hogy „egy csepp vér többet ér nagy tócsa víznél”. Így aztán eljártunk hozzájuk az ősök ünnepén, és a vietnami újévkor is, ám amúgy nemigen láttuk őket. Bong úr gyakran hangoztatta:

– Az értelmiségiek mind gazemberek. Lenézik a dolgozókat! Ha az apját nem tisztelném, bizisten rátörném az ajtót!

Ennek ellenére gyakorta járt hozzánk kölcsönkérni. Feleségem szigorú asszony volt, minden esetben aláíratott vele egy papírt. Bong urat ez vérig sértette.

– Megszorultam – mondogatta –, muszáj vagyok kölcsönkérni tőle, erre úgy bánik velem, a saját nagybátyjával, mint valami dölyfös uraság!

Utóbb gyakorta megfeledkezett adósságairól.

Fia esküvője közeledtén Bong úr így kérte apámat:

– Vállald el, légy te a násznagy! Kim Chi apja osztályvezető-helyettes a minisztériumban, te meg tábornok vagy. Fenn vagytok a ranglétra tetején. A ti tekintélyetek bearanyozza az unokáim jövőjét, nézz rám, én csak egy szegény ökörhajcsár vagyok, fabatkát sem érek!

Apám beleegyezett.

Nevetséges és közönséges külvárosi esküvő volt. Három autó. Filteres cigarettát kínáltak, de a lagzi végére elfogyott, úgy kellett sodorni magunknak. Az ötven talca ételből tizenkettő megmaradt. A vőlegény fekete öltönyt viselt piros nyakkendővel. A legszebb nyakkendőmet kellett kölcsönadnom neki. A „kölcsön” szó per sze csak afféle eufemizmus, korántsem voltam benne biztos, hogy a ruhadarabot valaha viszontlátom. A házasulandókat rettenetes bajuszt viselő, farmerruhás fiatal emberek sora kísérte. A szertartás kezdetén valami banda az Ave Mariát húzta. A termelőszövetkezet egyik ökörhajcsára egyszeriben a színpadon termett, és fülrepszto magánszámot adott elő:

*Huj-huj, a grillcsirke útra kelt,
Minden füvet lelegett,
Addig ment, míg sok-sok zsozsót nem talált,
Gyere, zsozsó, hipp-hopp a zsebembe hát,
Huj-huj, ilyet csirke sose lát!*

Ezután apám következett. Zavarban volt, nyomorultul festett. Oly gondosan kidolgozott beszéde feleslegesnek bizonyult. A klarinétos eszement tust fújt minden áldott mondat végén. Nagy zajjal durrogtak a petárdák. A gyerekek idióta megjegyzéseket tettek. Apám több bekezdést átugrott. Erős kézzel tartotta a papírját, de a hangja remegett. A zsvajnak, közönynek, nyüzsgésnek, faragatlanságnak és közönségességnek ez az elegye undorral és fájdalommal töltötte el. Az osztályvezető-helyettes is feldúltan beszélt, nem tudott mit kezdeni magával: zavarában leöntötte borral a menyasszony szoknyáját. Egy szót se lehetett hallani, mert a banda lendületes Beatles- és Abba-slágerék ürügyén fülsiketítő zenebonát csapott.

Kim Chi születése után mintegy tíz nappal apámat újabb kellemetlenségek érték. Bong úr és családja nem ismert se istent, se embert. Bong úr egyszer jól berúgott, és kitette a menyét a házból. Tuan erre agyon akarta szúrni az apját, de annak valahogy sikerült elmenekülnie. Apámnak nem maradt más választása, mint házukba fogadni a szerencsétlen asszonyt. Családomban két újabb éhes száj érkezett. Feleségem nem tett megjegyzést a dologra. Lai kisasszonyra is plusz feladatok hárultak. Szerencsére ő az ilyesmit nemigen tartotta számon, különben is szerette a gyerekeket.

V.

Egy este épp a Szputnyik folyóiratot olvastam, mikor csendesen belépett a szobába apám.

– Beszélni szeretnék veled! – mondta.

Töltöttem neki kávé, de hozzá sem ért.

– Láttad, mit csinál Thuy? – szólt – Borsózik tőle a hátam.

Feleségem a szülészeten dolgozott, az abortusz-osztályon. Minden áldott nap jégkockákkal hűtött termosztába gyűjtötte a megmaradt magzatokat, és hazahozta őket. Co úr aztán megfőzte az egészet a kutyáknak és a disznóknak. Tudtam én erről voltaképpen, de szemet hunytam, nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a dolognak. Apám kivezetett a konyhába, és megmutatta a fazekakat, melyekben magzatdarabkák fortyogtak. Nem tudtam mit mondani. Apám könnyezett. Fogta a termoszt, és a pásztorkutyák közé vágta.

– Nyomorult alak – kiáltotta –, az ilyen gazdagságból én nem kérek!

A kutyák csaholtak, apám visszament a házba. Ekkor jött meg a feleségem, és kérdőre vonta Co urat:

– Miért nem darálta már le ezeket? És miért hagyták, hogy meglássa?

– Elfelejtettem, bocsánatot kérek.

Decemberben a feleségem eladta a kutyákat.

– Állj le a Ga-langgal, vegyél olcsóbb cigarettát! – figyelmeztetett. – Idén a jövedelmünk huszonhétézer donggal csökkent. Kiadásaink viszont tizennyolcezerrel nőttek, vagyis idestova negyvenötezerre rúgnak.

Kim Chi a szülési szabadság leteltével visszament dolgozni.

– Köszönöm szépen – hálálkodott –, most már hazaviszem a lányomat.

– Hova haza? – kérdeztem.

Tuant ugyanis időközben lecsukták gazzeteiért. Kim Chi a saját szüleihez vitte gyerekét. Apám is beült a taxiba, és hazáig kísérte őket. Kim Chi apjának kérésére ott is maradt aznap. Az osztályvezető-helyettes épp akkor jött meg indiai kiküldetéséből, így aztán virágmintás selyemszövettel és fél uncia illatos balzsammal ajándékozta meg apámat. Ő a selymet Lai kisasszonynak, a gyógykenetet Co úrnak adta.

VI.

Tet ünnepe, a vietnami újév előtt Co úr e szavakkal fordult hozzánk:

– Kérhetek egy szívességet?

– Mi lenne az? – érdeklődött feleségem.

Co úr kerülgette mondandóját, mint macska a forró kását. Hetet-havat összehordott, úgy kellett kitalálni, mit akar. Végeredményben szülőfaluját kívánta meglátogatni. Hat éve élt már nálunk, és némi pénzt is megtakarított. Vissza akart térni a falujába, hogy áthelyeztesse felesége sírját. A koporsó alighanem szétesett már ennyi idő alatt. Méltán mondják ugyanis: „a holtak iránti kegyelet a leg-

magasabb rendű kegyelet”. Minthogy oly régóta él városban, kedve támadt kicsit szétnézni családjá és a falubeliek körében. Pillanatnyilag efféle terveket forgatott a fejében, ami meg a későbbiekkel illeti, ahogy mondani szokás, ugye, „a róka holtá után is a hegy felé fordítja orrát”.

– Mikor szándékozik indulni? – vágott a szavába feleségem.

Co úr megvakarta a fejét.

– Tíz napot szeretnék ott tölteni, de Újév előtt egy héttel már itthon leszek.

Feleségem pontosan kiszámolta a dátumot.

– Rendben – felelte, és felém fordult –, Thuan, ki tudnál venni szabadságot?

Thuan ugyanis az én nevem.

– Persze.

– Az édesapja már beleegyezett – tette hozzá Co úr –, álomban nem jutott volna eszembe, hogy nélküle helyeztessem át a feleségem sírját.

– Mennyi pénzt gyűjtöttek össze a lányával ketten? – kérdezte a feleségem.

– Háromezer dongot. Apuka is adott kétezret. Az összesen ötezer.

– Rendben. Ne fogadja el apukától a kétezret, majd én megadom maguknak, és ráadásnak kapnak még ötezet. Az összesen tízezer kettejüknek. Elég kell, hogy legyen az útra.

Az elutazás előtti napon feleségem búcsúlakomát rendezett. Az egész család asztalhoz ült, velünk evett Co úr és lánya is. Lai kisasszony fölöttébb vidám volt. Vadonatúj ruhában feszített, abból a szövetből készült, amellyel apám ajándékozta meg nyugdíjaztatásakor.

– Lai a legcsinosabb – gúnyolódott rajta Mi és Vi.

– Nem is igaz. Anyukátok a legcsinosabb – pironkodott nevetve Lai kisasszony.

– Ha autón vagy vonaton utaztok, vigyázz nagyapára – figyelmeztette a feleségem.

– Mi lenne, ha mégsem mennék velük? – bizonytalanlankodott apám.

– Micsoda szörnyűség! Már táviratoztam is! Oda lenne az ön becsülete! – pattant fel Co úr izgatottan.

– Méghogy a becsülete – sóhajtott apám –, hogyan veszhetne oda, ha egyszer nyoma sincsen?

VII.

Apám vasárnap reggel indult útnak Thanh Hoa felé Co úr és Lai kisasszony társaságában. Hétfő este épp a tévét néztem, mikor odakintről tompa zuhanás hallatszott. Kiszaladtam, és láttam, hogy anyám elesett a kert végében. Már negyedik éve nem volt öntudatánál. Etettük, itattuk, erővel tereltük ki végére. Lai kisasszony nagy-szerűen gondozta. Ezúttal enni ugyan adtam anyámnak,

de elfelejtettem kikísérni a fürdőbe. Bevezettem a házba. Lehajtott fejjel lépdelt. Sérülésnek semmi nyomát sem fedeztem fel rajta. Éjfél felé felriadtam álmomból. Átmentem anyámhoz, keze jég hideg volt, szeme kifordult. Megrémültem, áthívtam feleségemet.

– Anyuka megöregedett – mondta Thuy.

Másnap anyám egy falatot sem evett. Harmadnap sem. Szükségét nem tudta visszatartani, maga alá csinált. Kimostam a ruháit, kicseréltem a gyékényt. Olykor tucatszor is egymás után. Tudtam jól, hogy Thuy és a gyerekek szeretik a tisztaságot, úgyhogy folyton átöltöztettem anyámat, és a szennyését sem otthon mostam. Inkább elmentem a patakig. Anyám kihányt minden orvosságot, amit beszedett.

Szombaton azután hirtelen jobban lett, apró léptekkel teljesen egyedül sétált ki a kertbe. Egy kis rizst is evett.

– Jó jel – bizakodtam.

Feleségem egy szót se szólt. Aznap délután jó tíz méternyi fehér szövettel tért haza, és kihívta az asztalost is.

– Arra készülsz, hogy...? – kérdeztem.

– Dehogyan – hártotta el.

Két napra rá anyám újfent ágyának esett, képtelen volt bármit lenyelni, és a szükségét sem tudta visszatartani. Szemlátomást fogyott. Kásás, bűzös folyadék távozott belőle. Folyékony gyömbért öntöttem a szájába.

– Ne itass vele gyömbért! Csak szenvedtél tőle – figyelmeztetett a feleségem.

Zokogásban törtem ki. Nem tudom, mióta nem sírtam így. Feleségem kivárt, majd kicsivel később hozzátette:

– Mindegy, csináld, ahogy gondold!

Bong úr ellátogatott hozzánk.

– Anyád sokat forgolódik az ágyban. Nem jól van ez így – mondta nagybátyám. Majd az anyámhoz fordult. – Megismersz?

– Hát persze – hangzott a válasz.

– Na, ki vagytok?

– Te vagy az ember – felelte anyám.

Bong úr elsírta magát:

– Nővérem, te szeretsz engem egyedül. Mindenki úgy bánik velem, mint egy kutyával, az asszony csirkefogónak nevez, Tuan legazemberez: csak te nevezted embernek!

Életemben először láttam, amint közönséges, leronyolódott nagybátyám, ez az ökörhajcsár, ez az istentelen alak kisfiúvá vedlik vissza.

VIII.

Hat órával apám hazatérte után anyám meghalt.

– A mi hibánk! Ha itthon maradunk, nagymama nem halt volna meg! – siránkozott Co úr és Lai kisasszony.

– Ostobaság – vágott közbe a feleségem.

– Becsaptál, nagymama: eltávoztál, míg messze jártam! Miért is nem vittél magaddal, akkor gondozhatnálak tovább! – jajveszékelt Lai.

– Ha el akarod kísérni, csak eredj, máris eszkábálok neked egy koporsót! – kacagta ki Bong úr.

Mikor anyámat felöltöztettük, apám sírva fakadt. Bong úrhoz fordult, és azt kérdezte:

– Miért zsugorodott össze a teste ilyen gyorsan? Minden öreg ennyit szenved, mielőtt útra kel?

– Fura alak vagy – felelte Bong úr –, hazánkban ezrével halnak meg az emberek nap mint nap, boldogtalan szenvedésben. Csak a te katonáid mázlisták: puff, és már kész is, ez ám a szerencsés halál!

Felállítottam a sátrakat, és megkértem az asztalost, hogy készítse el a koporsót. Co úr a deszkahalom körül keringett, melyet előző nap vágatott le a feleségem.

– Félsz, hogy ellopják, vagy mi van? – vetette oda az asztalos.

– Milyen vastag ez a deszka? – érdeklődött Bong úr.

– Négy centis – vágtam rá.

– Hohó, avval már egy nappalit be lehet bútorozni! Micsoda ötlet ilyen szép anyagból szabadni a koporsót! Ha majd áthelyezteted a sírt, add csak oda ezt a deszkát a nagybátyádnak!

Apám nagyon gyámoltalanul festett, és nem szólt egy árva szót sem.

– Mondd csak, Thuy, feltennél nekem főni egy csirkét meg egy fazék rizskását? – érdeklődött Bong úr.

– Hány kiló rizst kérsz, bácsikám? – kérdezett vissza a feleségem.

– Sóher nőszemély, mit packázol ma velem? Persze, hogy három kilót!

– Rémes a tisztelt családod – jegyezte meg a feleségem.

– Ki itt a kasszafelelős? – szegezte nekem a kérdést Bong úr.

– A feleségem – feleltem.

– Jó, hétköznap, rendben – fűzte tovább a szót. – De most az érdekelne, ki intézi a temetés költségeit.

– A feleségem – ismételt meg.

– Az lehetetlen, fiam – szörnyedt el. – Ebből is látszik: „ahány ház, annyi szokás”. Akkor inkább beszéljek az apáddal!

– Hagyd csak, majd én – szóltam.

– Adj nekem négyezer dongot! Hány tálca ételt rendelsz? – vont kérdőre Bong úr.

– Tízet.

– Avval még a hordárok se tudják elütni az éhüket! Vitasd csak meg a feleségeddel! Annyit mondok: negyven tálca, eggyel se kevesebb!

Adtam neki négyezer dongot, és bementem a házba.

– Mindent hallottam – szólt a feleségem. – Kiszámítottam, hogy harminc tálcányira lesz szükség, egy tálcá nyolcszáz dong, tehát háromszor nyolc, az összesen huszonnégy. Huszonnégyezer dong. Plusz hatezer egyéb költségekre. Majd én vásárolok, Lai kisasszony meg főz. Ne hallgass Bong úrra, hétpróbás gazfickó.

– Már adtam neki négyezer dongot – vallottam be.

– Csalódtam benned – csóválta a fejét a feleségem.

– Akkor visszakerem a pénzt – vágta rá.

– Isten ments! – intett a feleségem – Az olyan, mint ha kifizetnék a segítségét. Szíve mélyén derék ember, csak szörnyen szegény.

Megérkezett a négy zenész, akik majd nyolc hangszeren játszanak. Apám kiment a fogadásukra. A koporsóba tétel délután négy óraker történt meg. Bong úr szétfeszítette anyám állkapcsát, és belecsúsztatott kilenc pénzdarabot: voltak közöttük filléresek még Khai Dinh idejéből és alumínium tíz centime-osok is.

– A révész munkabére – magyarázta.

A koporsóba tett még egy to tom játékot és néhány tam cuc kártyát is.

– Ez is kell – toldotta meg – Annak idején sokat játszott a tom cuc-kal.

Azon az éjszakán, amint anyám koporsója mellett virrasztottam, a gondolataim elkalandoztak. Mindnyájunkra a halál leselkedik, ez alól nincs kivétel.

Az udvaron Bong úr és néhány hordár tam cuc-ot játszott pénzben. Bong úr, valahányszor komolyabb tételt kockáztatott, nagy sebbel-lobbal megjelent anyám koporsója előtt, és így szólt:

– Könyörgök, nővérkém, segíts, hogy megkopaszszam őket!

A kis Mi és Vi együtt virrasztott velem, és Mi nekem szegezte a kérdést:

– Miért kell fizetni még holtunk után is, hogy átkelhesünk a folyón? Minek raktunk pénzt nagymama szájába?

– Ugye erre mondják, apu, hogy „pénzzel tömik be a száját”? – érdeklődött Vi.

– Nem értitek ezt – mondtam zokogva. – Egyébként én sem. Babonaság az egész.

– Én már értem – magyarázta a kicsi Vi. – Életünkben egy csomó pénzre van szükségünk. Biztos a halál után is.

Nagyon magányosnak éreztem magam. Gyermekeim is nagyon magányosak voltak. Meg a kártyázók is. És persze apám.

IX.

A temető a legrövidebb úton mintegy ötszáz méterre volt tőlünk, ám ha a falu legnagyobb kapuján kelt át az ember, két kilométert is meg kellett tennie. Kocsi nem fért el a keskeny sikátorban, vállon kellett vinni a koporsót. Legalább harminc hordár váltotta egymást, jó néhányat névről sem ismertünk, sem én, sem a feleségem. Nyugodtan vitték a koporsót, mintha olyan mindennapos dologról lenne szó, mintha csak egy ház gerendáit cipelnék. Közben bételdiót rágcsáltak, dohányoztak, fecsegték. Ha megálltunk pihenni, szabálytalan csoportban letelepedtek vagy éppen körbeállták a koporsót. Némelyek elnyújtóztak a földön, és felsóhajtottak:

– De jó hűvös van! Ha más dolgom nem lenne, elhervnék itt, aludnék napestig!

– Gyerünk, barátocskáim, lássunk neki, ha haza akartok érne enni! – nógatta őket Bong úr.

A menet megint nekiindult. Háttal lépdeltem a koporsó előtt, hogy tiszteletben tartsam az ősi mondást: „Kísérd el apádat, fogadd illőn anyádat!”²

– Ha meghalok – szólt Bong úr –, csupa nagy kártyás hordárt válogassatok a koporsóhoz, a toron pedig nem lesz disznóhús, csak kutyahús.

– Testvér, képes vagy ilyenkor viccelődni? – kérdezte apám.

Bong úr elhallgatott, majd sírva fakadt:

– Jaj, nővérkém, becsaptál, itt hagyta!... Faképnél hagyta, szépen elmentél...

– Mi az, hogy „becsapott”? – töprengtem – Lehetséges, hogy minden halott becsapja az élőket? Ezek szerint az összes temető csalókkal van tele?

A temetés után mindannyian hazaindultunk. A huszonnyolc tálcá ételt már kikészítették. A lakomán végigtekintve elismeréssel gondoltam Lai kisasszonyra. Minden asztalnál kiabáltak:

– Lai, hol maradsz már?

– Máris, máris! – csilingelte ő, és serényen kínálta a vendégeket, kit itallal, kit hússal. Mikor leszállt az est, átöltözött, vadonatúj ruhát vett fel, és zokogva az ősök oltára elé járult:

– Bocsáss meg nekem, nagyanyó, amiért nem mentem veled a sírba... Egyszer egy kis ráklevésre támadt kedved, de lustaságból nem főztem neked... Kinek hozok ezután nyalánkságokat, ha kimegyek a piacra?

Szavai keserűséggel töltöttek el. Több mint tíz éve egy szelet süteményt vagy egy zacskó cukorkát nem vettem anyámnak. Lai kisasszony tovább sírdogált.

– Vajon ha itthon maradtam volna, akkor is meghalsz, mondd, nagyanyó? – kérdezte.

– Ne sírj! – vigasztalta a feleségem.

2 Vietnami szokás szerint a fiúnak apja temetésén a koporsó mellett, anyja temetésén pedig az előtt, arccal a holttest felé kellett haladnia, botjára támaszkodva. Apját így elkísérte, anyját pedig „fogadta” (A ford.).

– Hadd sírjon! – vágtam oda dühödten. – Könnyek nélkül a temetés még sokkal szomorúbb. Azt mondd meg, melyikünk képes így megsíratni nagymamát?

– Harminckét tálca. Lásd be, hogy jól számoltam – felelte a feleségem.

– Mindig jól számolsz – ismertem el.

– Megnéztem a horoszkópot – szólt közbe Bong úr. – Nagymama baljós órában halt meg. Nem kellene pár amulettel igazítani a dolgon?

– Nem kell amulett – szögezte le apám. – Életem során háromezer embert temettem. Ilyesmiről soha szó sem lehetett.

– A mázlistái! – csettintett Bong úr – Az ember meghúzza a ravaszt, és pukk, vége mindennek! – Mutatóujjával utánozta a mozdulatot.

X.

Ebben az évben a család nem vett barackvirágot, sem hagyományos süteményeket Tet ünnepére. Újév második napjának délutánján apám régi alakulata elküldött valakit, hogy tisztelegjen nagyanyám sírja előtt, és átadjon ötszáz dongot. Chuong úr, apám ezredesi rangban szolgáló, egykori hadsegédje gyűjtotta meg a síron a tömjénrudacskákat. Thanh kapitány pedig háromszor a levegőbe lőtt pisztolyával. Később a falubeli gyerekek úgy mesélték, hogy a katonák huszonegy ágyúlövést adtak le nagyanyám tiszteletére. Chuong úr apámhoz fordult:

– Nem akarod meglátogatni a régi alakulatot? Májusban hadgyakorlatot rendezünk. Ha akarod, érted küldetek egy kocsit.

– Rendben – nyugtázta apám.

Chuong úr Co úr vezetésével bejárta kis birtokunkat.

– Igazán remek itt nálatok – mondta apámnak. – Fák, halastó, disznóól, baromfiudvar és egy villa. Örül az ember szíve.

– Mindez a fiam keze munkája – felelte apám.

– Nem, a feleségemé – helyesbítettem.

– Nem, Lai kisasszonyé – igazított ki az asszony.

Lai kisasszony zavartan nevetett. Közben pedig egyre a fejét rázta:

– Dehogy!

Apám erre viccelődve rávágta:

– Akkor a KHB-program érdeme: Kert, Halastó, Baromfiudvar!³

Újév harmadik napján meglátogatott minket Kim Chi babaüléssel biciklijén, gyermekével együtt. Feleségem ezer dongot adott neki újévi ajándékképpen.

– Kaptál már levelet Tuantól? – faggatta apám.

– Nem – mondta Kim Chi.

– Az én hibám – morogta apám –, fogalmam se volt róla, hogy terhes vagy.

– Banális történet! – legyintett a feleségem – Senki se szűz ma már. A szülészetet dolgozom, csak tudom!

Kim Chi sírva fakadt:

– Jaj, kedvesem, az asszonyok osztályrésze a szégyen, úgy marcangol a lelkifurdalás, amiért csak lányt szültem!

– Na és? Nekem két lányom is van! – vetette közbe a feleségem.

– Azt hiszitek talán, egy férfi nem ismeri a szégyent? – kérdeztem.

– Annak a férfinak, aki szégyenkezik, van szíve. Minél nagyobb szíve van, annál nagyobb a szégyene.

– Bolondokat beszélünk mindannyian – zárta le a vitát a feleségem. – Kim Chi tiszteletére ma kakashúst főzök lótuszrüggyel mindenkinek. Még hogy a szív, nahát... Enni, ez a legfontosabb.

XI.

Nem messze tőlünk élt egy Khong nevű fiatalember. A gyerekek Khong-fuciusznak csúfolták. Termelőszövetkezetben dolgozott, de szerette a költészetet. Verseket írt, be is küldte őket a Van Nghe folyóiratnak. Khong gyakran ájtárt hozzánk.

– A költészet a legfelségesebb dolog a világon – mondogatta.

Egyebek közt Whitmant, Lorcat olvasott. Nem szerettem Khongot. Arra gyanakodtam, hogy a költészetnél veszélyesebb dolog vonzza hozzánk. Egy szép napon feleségem ágyában kézzel írt verseskötetet találtam.

– Khong versei, olvastad már őket? – fordult hozzám az asszony.

Megráztam a fejem.

– Megöregedtél – mondta.

Egyszeriben megborzongtam.

Egy este ügyeletes voltam a munkahelyemen, így későn értem haza. Apám várt szobám ajtaja előtt.

– Khong késő délutántól fogva nálunk van már – sutogta. – Azóta sutyorognak a feleségeddel. Még mindig itt ücsörög, ez nem illendő!

– Feküdj le, apám – ajánlottam –, ne is törődj velem!

Apám fejét lehorgaszta felment az emeletre. Mopedre pattantam, és addig köröztem a város utcáin, míg benzin híján le nem fulladt a motor. Akkor aztán eltoltam a mopedet a következő parkig, és leültem egy padra, mint valami munkanélküli csavargó. Púderes arcú hölgy haladt el mellettem, és odaszólt:

– Eljössz velem, szívi?

Megráztam a fejemet.

3 Utalás a vietnami kormány vidéki életre vonatkozó kampányára (A ford.).

Khong kerülte a velem való találkozást.

– Hadd üssem meg, uram! – kérlelt egy ízben Co úr, aki utálta ezt az embert.

Kis híján beleegyeztem.

– Nem – mondtam mégis némi fontolgtatás után.

Elmentem könyvtárba, és kivettem pár könyvet. Lorcát, Whitmant és a többi hasonlót olvasgatva arra a következtetésre jutottam, hogy a legfelségesebb művészek sokszor a legmagányosabbak is egyben. Hirtelen úgy éreztem, Khong úrnak van igaza. Ám azért mégiscsak közönséges gazember: a gondolatra ökölbe szorult a kezem. Miért pont az én feleségemnek olvasgatja fel a verseit, miért nem valaki másnak?

– Gyenge vagy, nincs elég erőd az egyedülléthez – kommentálta apám.

– Ugyan már, ne fogd fel olyan tragikusan az életet! – legyintettem.

– Miért, szerinted talán az élet komédia? – kérdezett vissza.

– Nem, inkább tragikomédia – feleltem.

– Vajon miért érzem mindig olyan elveszettnek magam? – tűnődött.

Munkahelyemen kaptam volna egy kiküldetést a déli országrészbe.

– Elmenjek? – kérdeztem a feleségemet.

– Nem, ne menj! – felelte – Holnap javítsd meg a fürdőszoba ajtaját! Teljesen összetört. Pár napja Mi éppen ott volt, mikor Khong rátört, mocskos ajánlatokat tett neki, és halálra ijesztette szegényt. Megtiltottam neki, hogy valaha is átlépje a házunk küszöbét.

Az asszony sírva fakadt:

– Vétettem ellened és a gyerekek ellen.

Kínosan éreztem magam, elfordultam. Ha Vi kicsikém ott lett volna, biztos megkérdezi:

– Apu, erre mondják, hogy „krokodilkönnyeket sír”?⁴

XII.

Májusban apámért kocsit küldött a régi egysége. Thanh kapitány levelet is hozott Chuong úrtól. Apám remegve olvasta. A levélben ez állt: „Szükségünk van rád... Persze te döntesz, nem erőltetjük”. Az járt a fejemben, hogy nem kellene elmennie, de kínos lett volna ezt megmondani neki. Mióta nyugdíjba ment, öreges szokásokat vett fel. Aznap azonban, a neki szóló levéllel a kezében hirtelen élénkebbnek, fiatalosnak látszott. Velem is megosztotta örömét. Feleségem összekészítette a holmiját, és az egészet berakta egy utazótáskába. Apámnak ez nem volt inyére:

– Pakolj csak be mindent a hátizsákomba! – adta ki az utasítást.

Végigjárta a falut, elbúcsúzott mindenkitől, anyám sírja előtt is tisztelgett, és ez alkalomból megkérte Thanhot, hogy pisztolyával lőjön háromszor a levegőbe. Este magához hívatta Co urat, átadott neki kétezer dongot, és meghagyta, hogy állíttasson sírkövet a felesége sírján, Thanh Hoában. Lai kisasszonyt is hívatta, és így szólt hozzá:

– Férjhez kell menned!

Lai kisasszony sírva felelte:

– Nagyon csúnya vagyok, senkinek se kellek! Ráadásul ott a rettentő hiszékenységem is.

Apám torka elszorult a megindultágtól:

– Lányom, neked fogalmad sincs róla, hogy sokszor a hiszékenység ad erőt az élethez?

Nem is gyanítottam, hogy ezek az apró jelek mind arra utalnak: apám soha többé nem tér vissza hozzánk. Mielőtt az autóba beszállt volna, hátizsákjából egy iskolás füzetet vett elő:

– Feljegyeztem benne ezt-azt – nyújtotta oda nekem.

– Olvasd el alkalomadtán.

Mi és Vi elköszöntek nagyapjuktól.

– A frontra mész? – kérdezte Mi.

– Igen – felelte apám.

– „Nincs is ilyenkor semmi szebb, mint az út, mely a frontra vezet”,⁴ ugye, nagyapapa?

– Jaj, butuskám! Többet beszélsz a kellenél – jegyezte meg gyengéden apám.

XIII.

Apám távozása után roppant mulatságos dolog történt minálunk. Co úr és Bong úr éppen a halastó medrét kotorták (utóbbinak napi kétszáz dongot fizetett a feleségem, plusz ellátás), mikor az iszapban egy korsó letört aljára bukkantak. Lankadatlan munkával aztán sikerült egy másikat is felszínre hozniuk. Bong úrnak meggyőződése volt, hogy kincset találtak, melyet még az ősök rejtettek el itt. Odahívták a feleségemet. Thuy szemügyre vette a leletet, majd ő is belemerült az iszapba, és ásni kezdett. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Mi, Vi és Lai kisasszony is. Az egész család nyakig sárosan ügyködött a kertben. Feleségem elrendelte, hogy építsenek duzzasztógátat a mederbe, és béreljünk egy Kohler szivattyút. Ünnepeyes hangulat támadt.

– Én találtam az első nyomot, úgyhogy az osztozásnál egy egész korsónyi jár nekem! – közölte Bong úr ujjongva.

Egynapi megfeszített munkával sikerült kiemelni még két törött korsót, de egyikben sem találtak semmit.

– Biztosan van ott még több is – lelkesedett Bong úr.

Újfént nekiláttak az ásásnak, és megint ráakadtak egy törött korsóra. Elcsigázottak és farkaséhesek voltak

4 Közismert vietnami dal szövege (A ford.).

mindannyian. Feleségem elküldött kenyérért, hogy a kincskeresők abból új erőt meríthessenek.⁵ Mintegy tíz méter mélyre leérve végre egy porcelán vázára letek. Mind ujjongtak örömben, azt hitték, aranyat találtak. A belsejében sok-sok füzérnyi, megzöldült rézpenz volt a Bao Dai dinasztia idejéből. Egy teljesen szétrohadt amulettet is sikerült kihalászniuk.

– A nemjóját – kiáltotta Bong úr –, most már emlékszem! Egyszer régen Nhan szaki meg én kiraboltuk Han Tin házát. Ő azonban a nyomunkba eredt, ezért Nhan szaki a halastóba dobta ezt a vázát.

Az egész család hasát fogta nevében. Nhan szaki közismert külvárosi tolvaj volt egykor. Han Tin pedig berukkolt a francia hadseregbe és részt vett a „Dél sárkány ezüstöt okád, kiúzi innen a fritzeket” akcióban.⁶ Mindketten rég a föld alatt porladnak.

– Mégsem fáradtunk hasztalan – magyarázta Bong úr. – Most már akár az egész falu meghalhat, jut itt aprópénz mindenki szájába...

Másnap reggel épphogy fölébredtem, mikor kopogtattak az ajtón. Kimentem, és Khong urat pillantottam meg a ház előtt.

– Ajjaj – gondoltam magamban –, ez a fickó mind-
eddig csak balszerencsét hozott nekünk.

– Thuan bátyám, távirata érkezett. Meghalt az édesapja.

XIV.

A táviratot Chuong úr küldte, és ez állt benne: „Nguyen Thuan tábornok folyó hó ...-én ... órákor egy hadművelet folyamán elhalálozott. Gyászszertartás a hősök temetőjében ...-án ... órákor.” Dermedten álltam ott. Feleségem egy szempillantás alatt megszervezte az utat. Elmentem autót bérelni, és mire visszaértem, már minden készen állt.

– A főépület bejáratát kulcsra zárjuk. Co úr itthon marad.

Elindultunk az egyes számú főúton, és a temetés után két órával értünk Cao Bangba.

– Véttem a családjuk ellen – jelentette ki Chuong úr.

– Dehogy, mindenkinek megvan a maga sorsa – feleltem.

5 Vietnamban a kenyér ételkülönlegesség, mely hétköznap aligha kerül az asztalra (A ford.).

6 Francia Indokína kormányának jelszava a az első világháború idejéből (A ford.).

– Az ön apja nagyszerű ember volt – tette hozzá Chuong úr.

– Katonai tiszteletadással temették? – kérdeztem.

– Igen – hangzott a válasz.

– Köszönöm.

– Az ön apja a frontra érve azonnal kikövetelte, hogy az első vonalba küldjük – mentegőzött Chuong úr.

– Értem én, nem kell több magyarázat – zártam le a témát.

Sírtam. Talán még sohasem sírtam ennyit. Csak most értettem meg, miért is sírnak az emberek apjuk halálakor. Azt hiszem, ilyenkor tör föl a legmélyebből az emberből a zokogás.

Apám sírja a hősök temetőjében állt. Feleségem több fotót is készített, elhozta ugyanis a gépet. Másnap engedélyt kértem a távozásra. Chuong úr tartóztatott volna, de elhárítottam.

Visszaúton a feleségem kérte, hogy hajtsak lassan. Bong úr életében először utazott ilyen messzire, ropantul élvezte.

– Hazánk olyan szép, mint valami festmény! – lelkesedett – Ej, a mi falunkat cseppet sem szeretem, hiába van Hanoiban, a civilizáció kellős közepén.

– Hát persze, mert már megszoktad – magyarázta a feleségem. – Akik máshol laknak, szeretik Hanoit.

– Akik itt laknak, szeretik az ottaniakat, vagyis mind szeretjük egymást – bölcsekedett Bong úr. – Ilyen a mi hazánk, a mi népünk. Éljen a haza! Éljen a nép! Éljen a pörgő lampion!

XV.

Történetem talán itt véget is ér. Mindezek után családom élete visszazökkent a régi kerékvágásba. Feleségem tovább végezte szokásos feladatait. Én befejeztem az elektrolízissel kapcsolatos kutatásaimat. Co úr, főként Lai kisasszony egyre súlyosbodó betegségének köszönhetően, egyre hallgatagabb. Szabadidőmben újra meg újra elolvasgatom apám feljegyzéseit, úgy érzem, egyre jobban megértem őt.

Fentebb kissé összefüggéstelenül elsoroltam apám nálunk töltött néhány hónapjának krónikáját. Ezek a sorok olyanok, mint megannyi füstölgő tömjénrudacska az ő emléke előtt. Aki lesz olyan kedves, és elolvassa íromsát, kérem, legyen elnéző irántam. Köszönöm szépen.

Lackfi János fordítása

Nguyen Huy Thiep (1950, Hanoi) 1971-ben diplomázott történettudományból. Ezután néhány évig az ország északnyugati részében, Son La hegyeiben tanított. Később az Oktatási Minisztériumban dolgozott. Rögtön feltűnést keltett *Tuong Ve Huu* című első novellájával, melyet 1987-ben jelentetett meg a vietnami Írószövetség *Van Nghe* című hetilapja, és amelyet itt mi is közreadunk. Ettől fogva számos regényt, novellát, drámát publikált. Részben történelmi eseményeket feldolgozó, részben a tibeti hiedelemvilág elemeit és a hegyvidék tapasztalatait egyesítő művészete viták keresztjébe került, elemző tanulmányok sokasága foglalkozik vele. Jelen fordítás franciából készült.